I

TARİHTE MÜSLÜMANLAR

OTTO

TARİHTE
MÜSLÜMANLAR

I

OTTO

ISBN: 978-625-7236-29-4
CİLT
9 786257 236294

ISBN: 978-625-7236-28-7
TAKIM
9 786257 236287

Tarihte Müslümanlar
Proje Yürütücüsü ve Genel Koordinatör
Prof. Dr. İrfan AYCAN

Editörler
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (7-10. yy.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (18-21. yy.)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (11-13. yy.)
Prof. Dr. Eyüp BAŞ (14-17. yy.)
Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU (14-17. yy.)
Doç. Dr. Nurullah YAZAR (11-13. yy.)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (7-10. yy.)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FİDAN (18-21. yy.)

Sertifika No: 44396
ISBN 978-625-7236-28-7 (Tk)
978-625-7236-29-4 (1.c)

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06690 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

Bazı kaynaklarda hadis ve feraize dair iki eser yazdığı belirtilmişse de günümüze herhangi bir eserinin intikal ettiği bilinmemektedir.

KAYNAKÇA

Ceyhan, M., *İslâm Hukuku Oluşum Dönemi Mücteheidlerinden İbn Şübrüme'nin Hayatı ve Fıkhî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri, 2003.

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931, XIII, 315-316.

İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad 1325-27/1907-09, V, 250-251.

İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1388/1968, VI, 350-351.

İclî, *es-Sikât*, Beyrut 1405/1984, s. 259-261.

Özen, Ş., "İbn Şübrüme", *DİA*, İstanbul 1999, XX, 379-381.

Vekî', *Ahbâru'l-Kudât*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut ts., III, 36-129.

Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1401-05/1981-85, VI, 347-349.

2.3.2.4. İBN EBÛ LEYLA (Ö. 148/765)

Şükrü Özen

Ebû Abdirrahman Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla el-Ensârî el-Kûfî, 74/693 yılında Kûfe'de doğmuştur. Cahiliye döneminde Evs kabilesi reisi olan ünlü şair Ühayha b. Cülâh'ın neslinden olup Hz. Peygamber'le birçok savaşa katıldığı bilinen sahabi Ebû Leyla'nın torunudur ve bu dedesine nispetle tanınmıştır. Hz. Ali'nin yakın çevresinden olan babası Abdurrahman, Muâviye ile yaptığı savaşlarda Hz. Ali'nin yanında yer almış; sahabenin ileri gelenlerini görmüş olan tabiinin büyüklerindendir. Babası, kendisi daha küçük yaşta iken vefat ettiğinden ondan istifade edememiştir. Nâfi', Şa'bî, A'meş, Atâ b. Ebû Rebâh gibi dönemin önde gelen âlimlerinden kıraat, hadis ve fıkıh tahsil etmiştir.

Emevîlerin Irak Valisi Yusuf b. Ömer es-Sekafî tarafından 122 (740) yılında Kûfe kadılığına görevlendirildiğinde, önce görevi kabul etmemiş, ancak ailesinin geçimini sağlamak üzere kabul etmek durumunda kalmıştır. Maaşının aylık 100 veya 200 dirhem olduğu belirtilmektedir. Görevini kısa süreli ayrılışı dışında Abbâsîler döneminde de sürdürmüş, bu görevde iken Ramazan 148'de (Kasım 765) vefat etmiştir.

Kıraat ilmi konusunda önde gelen âlimlerdendir. Yedi kıraat imamından biri olan Hamza b. Habîb ez-Zeyyât, Kur'an'ı tecvitli okumayı ondan öğren-

diğini belirterek onun Mushaf'ı en iyi hatla yazıp noktalayanlardan ve en asil insanlardan olduğunu söylemiştir. Ancak hadisçiler tarafından hıfzı ve zabtı bakımından eleştirilmiş, Ahmed b. Hanbel onun fıkıhçılık yönünün hadisçilik yönünden daha iyi olduğunu belirtmiş, İclî ve Fesevî ise onu sika bir ravi olarak nitelemiştir. Rivayet ettiği hadislere dört sünen eserinde yer verilmiştir.

İbn Ebû Leyla'nın İslami ilimlerdeki en büyük başarısı, –dönemin pek çok ünlü âlimi tarafından da dile getirildiği üzere– kuşkusuz fıkıh alanındadır. Kendisi Irak re'y ekolünün önemli temsilcilerinden olup Ebû Hanîfe'den önce re'y ile fetva vermeye başlamış, hatta içtihatlarında kıyasa ondan daha geniş yer vermiştir. Süfyân es-Sevrî, Şerîk b. Abdullah, Zeydî imamlardan Hasan b. Salih b. Hayy ve kardeşi Ali gibi Irak'ın ünlü fakihleri fıkhı ondan öğrenmişlerdir. Pratik tecrübesiyle de İslam hukuk tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yerini almış, bilhassa İslam yargılama usul hukukunun gelişiminde önemli katkıları olmuştur. Yabancılarla ilgili davalarda tercüman kullanmış, Râfizîlerin ve kibirlilerin şahitliğini kabul etmemiş, toplumdaki bozulmayı dikkate alarak şahitlerin güvenlik soruşturmasında oldukça titiz bir tutum sergilemiştir. Farklı şehirlerde görev yapan hâkimler arasındaki adli yazışmalarda bir şehirdeki hâkimin mahkeme kararını içeren mektubun (*kitâbü'l-kâdî ile'l-kâdî*) muhatap hâkim tarafından dikkate alınabilmesi için içeriğine tanık bulundurma zorunluluğu getiren ilk kadı olduğu belirtilir. Kadı olarak verdiği kararlar bakımından genellikle övülmüşse de bazı kararları Ebû Hanîfe ve öğrencileri tarafından derslerde tartışılıp açıkça eleştirilmiştir.

Kelami görüşleri ile ilgili yeterli bilgi bulunmayan İbn Ebû Leyla'nın Ehl-i Beyt'e destekleriyle tanınan dedesi ve babasının aksine Abdullah b. Hasan'ın oğlu İbrahim'in 145 (762) yılındaki ayaklanmasında halifenin tarafında yer aldığı belirtilir. Emevîler ve Abbâsîlerden görev kabul etmiş olması aslında onun siyasetten uzak olduğunun bir göstergesidir. Öğrencisi Ebû Yusuf, İbn Ebû Leyla'nın, gördüğü en hayırlı kadı olduğunu belirterek onun hakkında, "Allah'ın dinini bilip anlama, Kur'an'ı okuma, Allah için hakkı müdafaa etme ve insanların mallarından uzak durma konularında ondan daha iyi bir kadı göreve gelmiş değildir." demiştir. Önemli bir müçtehit olmakla birlikte muhtemelen yetişkinlik dönemini görevde geçirmesi sebebiyle teorisini geliştirebileceği bir zemin oluşmaması, görüşlerinin sistematik biçimde kayda geçirilmemesi gibi sebeplerden ötürü etrafında bir mezhep teşekkül etmemiştir. Mamafih içtihatlarıyla Irak re'y ekolü içinde daima dikkate alınmış, Hanefî mezhebinin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Nitekim Ebû Yusuf, Ebû Leyla ile Ebû Hanîfe'nin ihtilafa düştüğü 274 meselenin 40'ında İbn Ebû Leyla'nın görüşünü tercih etmiştir.

Onun, *Kitâbü'l-Ferâiz*, *Musannef* ve *el-Firdevs* adlı eserleri olduğu belirtilirse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Fıkhi görüşlerine Abdürrezzâk es-San'ânî'nin *el-Musannef*'i ile fukaha ihtilaflarını konu alan eserlerde yer verilmiştir. Öğrencisi Ebû Yusuf diğer hocası Ebû Hanîfe ile ihtilaf ettikleri konulara dair *İhtilâfu Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ* adlı bir eser yazmıştır. Bu eser İmam Şâfiî'nin *Kitâbü'l-Ümm*'ünde (*İhtilâfü'l-Irâkıyyîn* ismiyle) ve Serahsî'nin *el-Mebsût*'unda da yer almaktadır. *Te'sîsü'n-Nezâir* adlı eserde Hanefî mezhebi imamlarıyla ayrı düştüğü beş fıkhi kaide örnekleriyle zikredilmiştir. Modern dönemde bu kaynaklardaki görüşleri derlenmek suretiyle fıkhi görüşleri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Aslan, A., *İbn Ebî Leylâ: Hayatı ve Fıkhî Görüşleri*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

Çevik, R., *İbn Ebî Leylâ: Hayatı, Eserleri ve İslâm Hukukundaki Yeri*, (Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2004).

Ertan, E., *Ebû Hanîfe ile Ibn Ebî Leylâ'nın İhtilaflarının Değerlendirilmesi*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2016).

Ertan, E., "İbn Ebî Leylâ'nın Fıkıh Usûlü ve Hanefî Mezhebine Etkileri", *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2017, sayı: 3, s. 64-81.

İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1388/1968, VI, 358, 379.

İclî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdullah, *Ma'rifetü's-Sikât* (nşr. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî), Mektebetü'd-Dâr, Medine 1405/1985, II, 33, 243-245.

Köse, S., "İbn Ebû Leylâ", İstanbul 1999, *DİA*, XIX, 436-437.

en-Nâcî Lemîn, *el-İmâm Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Usûluhû min Hilâli Arâihi'l-Fıkhiyye*, Dârü'l-Kelime, Mansûre 1432/2011.

Vekî', *Ahbâru'l-Kudât*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut ty., II, 407; III, 129-149.

Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, Beyrut 1401-05/1981-85, VI, 310-316.

2.3.2.5. EBÛ HANÎFE (Ö. 150/767)

Şükrü Özen

İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Numan b. Sabit b. Zûta el-Kûfî, Irak'ın iki önemli ilim merkezinden biri olan Kûfe'de 80 (699) yılında dünyaya gelmiştir. Ailesinin kökeni konusundaki farklı rivayetler içinde Fars ya da Türk kökenli olduğu iddiaları öne çıkmaktadır.